

Universiteit Gent
Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen

Academiejaar 1999 – 2000

Stalking: de Betekenis van het Slachtofferschap

Kim Soetaert

Promotor: Professor Dr. A. Buysse

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van
Licentiaat in de Psychologie
Optie: Klinische Psychologie

VOORWOORD

Deze scriptie werkt gemaakt voor het behalen van de titel van Licentiaat in de Psychologie, optie Klinische Psychologie. Concreet kan men stellen dat de verhandeling de vorm heeft van een publiceerbaar artikel. De scriptie is een empirische studie: we toetsen een aantal hypothesen door middel van empirisch onderzoek. De bedoeling van deze studie is om een onderzoek over stalking in Vlaanderen te verrichten, in het bijzonder over stalking-slachtoffers. Wat maken slachtoffers van stalking allemaal mee? Wat zijn de gevolgen voor deze mensen? Waarom zullen sommige stalkingslachtoffers minder of meer psychische en/of lichamelijke klachten ervaren dan andere slachtoffers van stalking? Op welke gebieden verschillen ze van elkaar? Verandert de persoonlijkheid van deze mensen door de stalkingervaring? Dit zijn vragen die ik wil beantwoord zien in dit kleinschalig onderzoek bij stalkingslachtoffers in Vlaanderen.

Graag wil ik hierbij een aantal mensen bedanken voor hun steun bij het tot stand komen van deze studie.

Allereerst bedank ik Prof. Dr. A. Buysse voor het promoten van mijn thesis, voor haar kritische bemerkingen en haar stimulerende begeleiding. Ook dank ik Licentiate Caroline Jannes voor haar hulp bij de statistische verwerking van de gegevens.

Een bijzonder dankwoord is gericht naar alle leden en organisatoren de Stichting Anti Stalking. Zonder hun vlotte medewerking zou ik niet in deze opzet geslaagd zijn. Een speciale vermelding gaat naar therapeute Mevr. E. Ogez voor haar deskundige mening over de opgestelde vragenlijsten. Tenslotte dank ik alle anderen die op een of andere manier betrokken waren bij deze eindverhandeling.

'De auteur geeft de toelating deze scriptie voor consultatie beschikbaar te stellen en delen van de scriptie te kopiëren voor persoonlijk gebruik.'

Kim Soetaert

VOORWOORD.....	
INLEIDING.....	1
DEEL I: LITERATUURSTUDIE	3
1.1. <i>WAT IS 'STALKING'</i>	3
1.1.1. Definitie	3
1.1.2. Verschijningsvormen	4
1.1.3. Wie zijn de stalkers	5
1.1.3.1. Demografische kenmerken	5
1.1.3.2. Profielen van stalkers.....	6
1.1.3.2.1. Classificatie van stalkers volgens de DSM IV	6
1.1.3.2.2. Stalker- Slachtoffer typologieën.....	7
1.1.3.3. Stalkers en hechting	8
1.1.3.4. Gedragspatronen van stalkers	9
1.2. <i>DE BETEKENIS VAN HET SLACHTOFFERSCHAP</i>	10
1.2.1. Demografische kenmerken van stalkingslachtoffers.....	11
1.2.2. De gevolgen voor slachtoffers van stalking	11
1.2.2.1. Psychosociale gevolgen	12
1.2.2.2. Posttraumatische stressstoornis (PTSD).....	13
1.2.2.2.1. Definitie.....	13
1.2.2.2.2. Posttraumatische stressstoornis en de Diagnostical and Statistical Manual (DSM)	13
1.2.2.3. Depressieve stemmingsstoornis	14
1.2.2.4. Angststoornis	14
1.2.2.5. Eetstoornis	15
1.2.2.6. Slaapstoornis.....	15
1.3. <i>HET THEORETISCH MODEL "GENERAL CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE COPING PROCESS"</i>	16
1.3.1. Omgeving.....	17
1.3.2. Persoonlijke factoren.....	17
1.3.3. Levenscrisissen en Transitie (Event-Related Factors).....	18
1.3.4. Cognitieve Appraisal en individuele Copingstijl.....	18
1.3.5. Hypothesen.....	20
DEEL II : METHODE.....	22
2.1. Subjecten.....	22
2.2. Procedure	22
2.3. Metingen	23
2.4. Meetinstrumenten.....	23

DEEL III : RESULTATEN	29
3.1. <i>Indirecte deelhypothesen</i>	37
3.2. <i>Directe deelhypothesen</i>	38
DEEL IV : DISCUSSIE.....	47
4.1. <i>Indirecte hypothesen</i>	48
4.2. <i>Directe hypothesen</i>	48
4.3. <i>Beperkingen van het onderzoek</i>	50
4.3.1. <i>De steekproef</i>	50
4.3.2. <i>De vragenlijstmethode</i>	51
4.4. <i>Implicaties voor de praktijk</i>	52
4.5. <i>Suggesties voor verder onderzoek</i>	53
BIBLIOGRAFIE.....	
BIJLAGE I	

INLEIDING

Hoewel dwangmatige pesterijen altijd al hebben bestaan, is stalking een relatief nieuw begrip. Tot voor kort werd stalking nooit als een apart omschreven afwijkend gedrag beschouwd. Mensen die herhaaldelijk worden lastiggevalen door ex-partners, burens, (ex)collega's, (ex)werknemers, kennissen, fans en onbekenden, kennen het verschijnsel. Slachtoffers van stalking krijgen anonieme brieven, ongewenste telefoontjes, worden achtervolgd en bedreigd, autobanden worden stuk gemaakt, de huisdeur wordt met uitwerpselen besmeurd, er wordt ingebroken,...

Aan het eind van de jaren tachtig en het begin van de negentiger jaren trokken een aantal stalking zaken in de Verenigde Staten de aandacht van de media en van politici. In deze gevallen ging het bijna zonder uitzondering om beroemdheden (bijvoorbeeld Rebecca Schaeffer, Jodie Foster). Ook in Vlaanderen kreeg de media belangstelling voor het fenomeen naar aanleiding van enkele Vlaamse beroemdheden die gestalkt werden. Denken we hierbij bijvoorbeeld aan Koen Wouters die vier jaar lang gestalkt werd door een geobsedeerde fan. Vanaf toen werd stalking een regelmatig besproken onderwerp in de media. Het is vaak een misopvatting dat stalking alleen maar bij bekende figuren voorkomt. Iedereen kan in principe het slachtoffer worden van stalking.

Slachtoffers van stalking worden vaak niet serieus genomen, of niet geloofd door hun omgeving. Het is voor de slachtoffers zeer belangrijk dat een groter publiek weet wat stalking is en wat de gevolgen van stalking voor de slachtoffers zijn. Door deze publieksvoorlichting kan men ervoor zorgen dat stalking als probleem ernstig genomen wordt en dat de slachtoffers zowel bij de instanties als in hun eigen omgeving geloofd worden (SAS, 1999). Op 9 juli 1998 werd het wetsvoorstel tegen stalking unaniem goedgekeurd in de Belgische Kamers van Volksvertegenwoordigers. Hierdoor kunnen slachtoffers beter beschermd worden en kan de stalker vervolgd en berecht worden. Toch worden vandaag nog steeds veel klachten tegen stalking geseponeerd door de procureur des konings.

Achter elke pesterij waar slachtoffers mee te maken krijgen, zit een verhaal. Stalkingslachtoffers krijgen met verschillende van deze pesterijen tegelijkertijd te maken. Meestal bekijken buitenstaanders elke pesterij op zich en beseffen ze de impact van het geheel niet (SAS, 1999). Het leven van de slachtoffers wordt voortdurend verstoord. Slachtoffers van stalking kampen met financiële, fysieke en psychologische gevolgen.

Er blijkt een verband te bestaan tussen het optreden van een ingrijpende gebeurtenis (live event) en het ontstaan van psychische en lichamelijke klachten (Brown en Harris, 1989). In de literatuur wordt een groot aantal mediërende factoren beschreven, waarvan wordt verondersteld dat zij de kans op het ontstaan van lichamelijke en/of psychische klachten, in combinatie met een uitlokkende factor (een 'provoking agent' zoals een live event) beïnvloeden (Schreurs en van de Willige, 1988). Hieromtrent werden verschillende modellen ontwikkeld. Een model dat ons goed hanteerbaar lijkt bij slachtoffers van stalking is het "General Conceptual Framework of the Coping Process" van Moos & Schaefer (1993). Het is een model dat vier mediërende factoren (omgeving, persoonlijke factoren, event-related factor, appraisal en individuele copingstijl) beschrijft die een invloed hebben op de gezondheid van een individu.

Er is in de literatuur al heel wat informatie te vinden over de daders van stalking. Het valt op dat er minder informatie aanwezig is over de stalkingslachtoffers en over de gevolgen die het stalken met zich meebrengt bij deze populatie. Er zijn wel enkele auteurs (Mullen & Pathé, 1997; Wallace & Silverman, 1996) die bevestigen dat een stalkingervaring traumatisch kan zijn voor de slachtoffers. Over slachtoffers van andere traumatische ervaringen daarentegen, is er heel wat geweten, maar naar het specifieke effect van de stalkingervaring bij slachtoffers, is er nog niet veel onderzoek verricht. Deze schaarste aan wetenschappelijke gegevens omtrent de gevolgen voor de slachtoffers, vormt een van de drijfveren voor deze verhandeling. We willen er dan ook op wijzen dat de meeste bevindingen over stalking voornamelijk gebaseerd zijn op Amerikaanse, Angelsaksische en Australische studies. De bedoeling van deze verhandeling is om een onderzoek in Vlaanderen te verrichten. In eerste instantie willen we nagaan met welke vormen van stalking slachtoffers te maken krijgen. Vervolgens willen we onderzoeken welke psychische en/of lichamelijke klachten stalkingslachtoffers al dan niet ervaren en of deze klachten ernstig zijn in vergelijking met andere populaties. We willen tevens te weten komen welke psychologische variabelen aan de basis liggen van de verschillen in lichamelijke en/of psychische klachten bij deze mensen. We willen met andere woorden nagaan op welke factoren stalkingslachtoffers van elkaar verschillen. Hierbij nemen we het model van Moos & Schaefer (1993) als referentiepunt. Tenslotte willen we onderzoeken of de persoonlijkheid van deze slachtoffers verandert na het meemaken van een intrusieve stalkingervaring. Wanneer we een duidelijker beeld krijgen van de mogelijke invloeden en samenhangen van verschillende factoren op de lichamelijke en mentale gezondheidstoestand van stalkingslachtoffers, dan zou dit een eerste stap kunnen zijn in de richting van een aangepaste en betere begeleiding van deze mensen.

Het eerste deel van deze scriptie omvat een literatuurstudie en bestaat uit drie aandachtspunten. Eerst wordt er ingegaan op het fenomeen 'Stalking'. Het tweede aandachtspunt is de betekenis van het slachtofferschap. Vervolgens wordt het theoretisch model van Moos en Schaefer (1993) beschreven waarbij vier factoren, die een invloed hebben op de gezondheid en het welbevinden van een individu, worden uitgewerkt. In deel twee en drie komen de methode van het onderzoek en de resultaten van de statistische verwerking aan bod. In het laatste deel wordt de discussie beschreven die ingaat op verdere onderzoeksmogelijkheden en implicaties voor de praktijk.

DEEL I: LITERATUURSTUDIE

1.1. WAT IS 'STALKING'

1.1.1. Definitie

Stalking is geen nieuw verschijnsel, maar een relatief recent gelanceerd begrip. Stalking heeft altijd al bestaan maar het werd, tot één jaar terug, niet bestempeld als een afzonderlijke en aparte vorm van deviant gedrag (Wright, Burgess, e.a., . De laatste jaren is het fenomeen meer in de belangstelling gekomen door de aandacht die besteed is aan een aantal stalking gevallen in binnen- en buitenland.

Er bestaat geen eenduidige definitie over stalking (Westrup & Fremouw, 1998). Onder stalking vallen alle handelingen van mensen die erop gericht zijn om het leven van hun slachtoffers zuur te maken. Het begrip 'stalking' heeft zijn wortels in de Angelsaksische jachtterm 'to stalk' en betekent letterlijk : "het besluipen van een prooi" (SAS, 1997). Een andere benaming voor stalking is het Nederlandse woord 'belagen'. Het is het opzettelijk, bewust, herhaaldelijk achtervolgen en lastigvallen van een persoon, zodanig dat deze persoon vreest voor zijn eigen veiligheid (SAS, 1997).

Stalking wordt door Meloy (1998) beschreven als een misdaad die een opeenvolging van gedragingen van een individu inhoudt, die bedreigend en potentieel gevaarlijk zijn. Volgens de Amerikaanse wetgeving is stalking een ernstig misdrijf. De wettelijke Amerikaanse definitie van stalking varieert van staat tot staat. Volgens Meloy (1998) zijn klinische definities van stalking gemakkelijker te operationaliseren dan wettelijke definities. Zona, Sharma en Lane (1993) geven een klinische definitie van stalking: "een abnormaal of langdurig patroon van bedreigingen die gericht zijn naar een specifiek individu". Meloy (1996) gebruikt in deze context de klinische term "obsessional follower".

Toen stalking voor het eerst in de media verscheen, werd de omschrijving ervan verengd tot het lastigvallen van beroemde figuren of stalking werd beschreven als een vorm van belagen in de context van ex-partnerrelaties (Mullen, Pathé e.a., 1999). Andere vormen van belaging werden vaak niet met stalking geassocieerd. Denken we hierbij bijvoorbeeld aan wedijverende collega's, uit de hand gelopen burenen- en familieruzies. Royakkers & Sarlemijn (1998) stellen dat bij een goede definitie van stalking alle personen die met enige vorm van belaging te maken hebben, zich hierin moeten kunnen terugvinden. Het is daarom belangrijk te stellen dat *elke vorm* van dwangmatig psychisch kwellen, herhaaldelijk en opzettelijk achtervolgen, controleren, bespieden, lastig vallen, intimideren en bedreigen van een persoon als stalkinggedrag aanzien wordt (Royakkers & Sarlemijn, 1998). Pathé en Mullen (1997) beschrijven stalking als een opeenvolging van gedragingen waarbij een individu lijdt onder herhaaldelijke, ongewenste intrusies en communicatiepogingen van een ander individu. De intrusies kunnen achtervolging, bespieding, controlering en toenaderingen inhouden. De pogingen tot communicatie kan gebeuren via brieven, telefoon, email, graffiti en markeringen op voorwerpen (bijvoorbeeld de auto van het slachtoffer). Deze gedragingen kunnen

samengaan met andere vormen van geweld zoals ongewenste goederen bestellen in naam van het slachtoffer, eigendom van het slachtoffer betreden, valse beschuldigingen uiten, het in werking stellen van pseudo wettelijk toegestane handelingen. Er kunnen directe of indirecte bedreigingen worden geuit. Ook fysische en seksuele aanrandingen kunnen voorkomen. De naaste omgeving van het slachtoffer, zoals vrienden en familie, kunnen eveneens bedreigd worden (Pathé & Mullen, 1997).

De auteurs Westrup en Fremouw (1998) voegen aan de term stalking het woord "gedrag" toe omdat ze vinden dat stalking verwijst naar een verzameling van gedragingen. Ze definiëren stalkinggedrag - stalking behavior- als een groepering van gedragingen die (a) herhaaldelijk voorkomt en rechtstreeks gericht is naar een specifiek individu (the "target"), (b) ongewenst en opdringerig zijn en (c) angst en bezorgdheid induceren bij het slachtoffer ervan.

In het algemeen kan men aannemen dat stalking gekenmerkt wordt door volgende elementen (SAS, 1999) :

- de stalker is *geobsedeerd* door het slachtoffer;
- bij herhaling *terroriseert* de stalker zowel het slachtoffer, als vele anderen die met het slachtoffer te maken hebben, met allerlei denkbare en ondenkbare *pesterijen en misdaden*, die vaak gelijktijdig plaatsvinden, en dit alles op *lange termijn*;
- de stalker probeert het slachtoffer voortdurend te *controleren* en te *isoleren*;
- de stalker poogt *macht* over zijn slachtoffer te houden, of te krijgen, zodat hij het leven van zijn slachtoffer in zijn greep kan houden, om dat voortdurend te kunnen verstoren;
- het gedrag en de handelswijze van de stalker vormen een *permanente bedreiging* voor het slachtoffer en diens naasten.

1.1.2. Verschijningsvormen

Royakkers en Sarlemijn (1998) beschrijven drie verschillende vormen van stalking : stalking tegen intimi of voormalige intimi, stalking tegen kennissen en stalking tegen onbekenden.

De eerste categorie van stalking betreft stalkers die een intieme relatie met hun slachtoffer hebben of hadden. Het gaat hier over mensen die getrouwd of gescheiden zijn, partners en ex-partners. Meloy en Gothard (1995) rekenen mensen die een voorgaande seksuele relatie met hun stalker hebben gehad ook tot deze groep. Hierbij zou ik nog een categorie willen toevoegen: personen die een kortstondige flirt met elkaar hebben gehad, waarbij er sprake is van intiem contact, maar niet van een langdurige relatie .

In de tweede vorm van stalking kennen de stalker en het slachtoffer elkaar persoonlijk, maar ze hebben nooit een intieme relatie met elkaar gehad. Denken we hierbij aan vrienden, familieleden, kennissen, burens, collega's, werkgevers, werknemers, professionele afspraken, enz.

Bij de laatste categorie van stalking zijn de stalker en het slachtoffer vreemden voor elkaar. De stalker is niet gekend door het slachtoffer en het slachtoffer heeft niets met de stalker te maken.

In deze gevallen zijn de slachtoffers veelal beroemdheden zoals filmsterren, politici en leden van koningshuizen.

Het lijkt ons overzichtelijker om stalking tegen beroemdheden als een vierde stalkingscategorie te onderscheiden. Fahnestock (1993) beschouwt deze variant van stalking eveneens als een aparte vorm. Op een subjectieve manier is de stalker wel vertrouwd met het slachtoffer (de beroemdheid). De stalker heeft immers de mogelijkheid om het doen en laten van het slachtoffer te leren kennen via de media.

1.1.3. Wie zijn de stalkers

Hoewel deze studie voornamelijk gericht is op de stalkingslachtoffers, vinden we het noodzakelijk om dieper in te gaan op de stalkers zelf. Zonder de daders is er namelijk geen sprake van stalking. Er is meer onderzoek gericht naar de daders van stalking dan naar de slachtoffers. Bij volgende beschrijving, wordt de aandacht gevestigd op demografische kenmerken, profielen, hechtingsrelaties en gedragspatronen van stalkers.

1.1.3.1. Demografische kenmerken

Hoewel er ook vrouwelijke stalkers voorkomen, zijn de meerderheid van de daders mannen (Harmon e.a. 1995; Meloy & Gothard, 1995; Mullen & Pathé, 1994; Zona e.a., 1993). Onderzoek naar de verhouding van mannelijke versus vrouwelijke daders is nogal verscheiden. Meloy en Gothard (1995) rapporteerden in hun studie 90 % mannen en 10 % vrouwen. De stalkers in de studie van Harmon, Rosner en Owens (1995) bestonden voor 66 % uit mannen en 33 % waren vrouwelijke daders. Recent onderzoek (Hall, 1998) wees uit dat 84 % bestond uit mannen en 15 % uit vrouwen. Het wordt duidelijk dat stalking niet sekse-neutraal is. De leeftijd van de meerderheid van de stalkers varieert tussen 26 en 50 jaar (Hall, 1998). Meerdere onderzoekers stellen vast dat stalkers over het algemeen ouder zijn dan andere delinquenten (Meloy & Gothard, 1995; Zona e.a., 1993; Hall e.a., 1998). Uit de studie van Meloy & Gothard (1995) blijkt dat de meeste stalkers niet getrouwd of gescheiden zijn op het moment van de belaging. Het blijkt ook dat stalkers uit alle lagen van de bevolking komen (Meloy, 1996) en bevindingen van Harmon, Meloy en Gothard (1995) suggereren dat stalkers een betere opleiding hebben dan andere delinquenten. Ze rapporteren eveneens dat 60 % van de stalkers een psychiatrische geschiedenis achter de rug heeft en dat 70 % onderhevig is aan middelenmisbruik. Meloy (1996) bevestigde de bevinding dat de meeste stalkers - *obsessional followers* - een voorafgaand delinquent en psychiatrisch verleden gehad hebben. Verschillende onderzoeken tonen aan dat stalkers een hele reeks onsuccesvolle relaties achter de rug hebben (Harmon e.a., 1995; Kienlen e.a., 1997; Meloy, 1996; Meloy & Gothard, 1995; Zona e.a., 1993).

1.1.3.2. Profielen van stalkers

1.1.3.2.1. Classificatie van stalkers volgens de DSM IV

Om het gedrag van stalkers te kunnen begrijpen, hebben Zona, Russell en Lane (1998) het geplaatst binnen het diagnostisch kader van de *DSM IV* (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition*).

Stalkers zijn vaak onderhevig aan mentale stoornissen die zowel ter hoogte van As I en/of As II van de DSM IV kunnen geplaatst worden. De meeste stalkers hebben een voorafgaande geschiedenis van mentale ziekte achter de rug (Harmon e.a., 1995; Zona e.a., 1993)

De drie stoornissen die het meest voorkomen bij stalkers zijn gesitueerd op As I van de DSM IV nl. denkstoornissen, stemmingsstoornissen en stoornissen t.g.v. middelenmisbruik. De stoornissen die bij stalkers het meest voorkomen op As I zijn *denkstoornissen* (Zona, Palarea, Lane, 1998).

Het andere type van psychiatrische stoornissen die belangrijk zijn in het begrijpen van de cognities en de gedragingen van stalkers zijn persoonlijkheidsstoornissen. Deze bevinden zich op As II. De DSM IV verdeelt persoonlijkheidsstoornissen in drie groepen : Cluster A, B en C persoonlijkheidsstoornissen. Bij stalking is er voornamelijk sprake van stoornissen op niveau van Cluster B: *antisociale, borderline, hysterische en narcistische persoonlijkheidsstoornissen* (Meloy, 1996).

Stoornissen gesitueerd op As I

De stalker met *denkstoornissen* heeft problemen om werkelijkheid en fantasie van elkaar te onderscheiden. Bij deze stalker is er sprake van hallucinaties, wanen, en gedesorganiseerde gedachten. Deze mensen hebben de typische diagnose van schizofrenie of een van de andere typen van psychotische waan. De stalker is er zich niet bewust dat zijn/haar gedrag ongewenst is voor de belaagde. Hij leeft in een soort fantasiewereld en stelt haar/zijn gedragingen daar op af. Deze categorie wordt in de literatuur ook psychotische stalker genoemd (Kienlen e.a., 1997; Meloy, 1997).

Stoornissen gesitueerd op As II

Stalkers die een *antisociale persoonlijkheid* hebben, vertonen volgende symptomen: ze kunnen hun gedrag niet aanpassen aan sociale normen, zijn misleidend en impulsief, liegen, gebruiken schuilnamen en hebben een geschiedenis van fysiek geweld achter de rug. Er is geen sprake van verantwoordelijkheidszin en er zijn geen schuldgevoelens aanwezig. Deze stalkers hebben vaak relaties gehad waarin ze hun partner misbruikt hebben. Ze kunnen er vaak niet mee omgaan wanneer hun partner de relatie beëindigt. Intimidatie, bedreigingen en het gebruik van fysisch geweld naar het slachtoffer toe komen vaak voor (Meloy, 1998).

De stalker met een *borderline persoonlijkheidsstoornis* heeft vaak onstabiele en intense interpersoonlijke relaties met mensen. Ze hebben identiteitsstoornissen en zijn vaak suïcidaal. Deze mensen creëren vaak een graad van intensiteit in hun relatie die niet consistent is met die van hun partner (Meloy, 1998).

Individueen die onderhevig zijn aan een *hysterische persoonlijkheid* voelen zich ongemakkelijk wanneer ze niet in het middelpunt van de belangstelling staan. Hun handelingen zijn vaak ongepast seksueel getint om de aandacht te trekken. Ze beschouwen hun relatie als meer intiem dan dat ze werkelijk is. Ze zijn vaak dramatisch in hun emotionele expressie (Meloy, 1998).

Het laatste type onder Cluster B is de *narcistische persoonlijkheidsstoornis*. Deze individuen zijn sterk verwaand en zijn gepreoccupeerd met fantasieën over macht, intelligentie, schoonheid en ideale liefde. Ze hebben een gebrek aan empathie en zijn vaak afgunstig naar anderen toe (Meloy, 1998).

Deze vier varianten van persoonlijkheidsstoornissen worden vaak beschouwd als de psychopatische stalker. Hij onderscheidt zich van andere stalkers door het feit dat hij/zij zich bewust is van zijn/haar criminele gedrag. Psychopatische stalkers redeneren vaak : "als ik jou niet kan hebben, dan mag niemand jou hebben" (Kienlen e.a., 1997).

Stalkers begrijpen in termen van diagnostische categorieën volgens de DSM IV is nuttig, maar heeft zijn beperkingen. Vele stalkers zijn niet exclusief in te passen in een diagnostische categorie. Onderzoek van Zona, Palarea en Lane (1998) heeft geïndiceerd dat verschillende soorten stalkers het best begrepen worden in termen van de stalker/slachtoffer dyade.

1.1.3.2.2. Stalker- Slachtoffer typologieën

De meest bruikbare stalker-slachtoffer typologie is die van Zona, Sharma en Lane (1993). Deze onderzoekers hebben op basis van verschillende stalking cases drie originele typen onderscheiden : simple obsessional categorie, love obsessional categorie en erotomania categorie. Deze drie categorieën worden voornamelijk beschreven door Meloy (1998).

Simple obsessional categorie

Meestal gaat het in deze categorie om stalkers die een intieme relatie met het slachtoffer hebben gehad, zoals ex-echtgenoten of ex-partners. De stalker kan de breuk/afwijzing niet aanvaarden en zal diverse middelen gebruiken zoals geweld, intimidatie en psychische mishandeling, om de relatie te herstellen. De stalker is op wraak belust en is er op uit om het leven van zijn slachtoffer te vernietigen. Meestal, maar niet altijd, was er tijdens de relatie zelf al sprake van huiselijk geweld. In sommige gevallen denkt de stalker dat zijn emotionele inbreng in de relatie extreem groot was en voelt zich nu door de breuk verraden. Hij wordt zeer agressief en dreigend, verliest de controle en ervaart de afwijzing als een inbreuk op zijn imago. In deze categorie gaat het ook om stalkers die *geen* intieme relatie met hun slachtoffer hebben gehad. Denken we hierbij aan de ontslagen werknemer die de persoon die hij verantwoordelijk houdt voor zijn ontslag, terroriseert. Er zijn vele varianten van non-intieme relaties: professionele relaties, burens, schoolgenoten, kamergenoten, vrienden, individuen die een relatie hebben gehad met dezelfde partner, enz. (Meloy, 1998).

Men kan stellen dat de "simple obsessional stalkers" de meest gevaarlijke zijn omdat niets hen kan tegenhouden om het slachtoffer opnieuw in hun macht te krijgen (Meloy, 1998). Deze groep representeert meer dan 50 % van de stalkers (Meloy, 1999).

Love obsessional categorie

Deze categorie van stalkers wordt gekenmerkt door het feit dat er geen persoonlijke relatie tussen dader en slachtoffer bestaat. De stalker heeft zijn oog laten vallen op een door hem gewenste partner en is op deze persoon gefixeerd. In vele gevallen is het slachtoffer een beroemde persoon en kennen de stalkers hem/haar alleen maar via de media. Er zijn ook slachtoffers die gewone burgers zijn. De meesten van deze stalkers lijden aan schizofrenie of een bipolaire stoornis. Velen zijn sociaal onaangepast en hebben nog nooit een betekenisvolle intieme relatie gehad. De stalker begint een liefdescampagne om de aandacht en de instemming van zijn/haar object te verkrijgen. De "love obsessional stalkers" zijn ervan overtuigd dat ze de liefde van hun slachtoffer voor zich kunnen winnen (Meloy, 1998).

Hoewel de gedragingen van deze stalkers alarmerend kunnen zijn, beschouwen Zona, Palarea en Lane, de "love obsessional stalkers" als minder gevaarlijk dan de "simple obsessional" categorie (Meloy, 1998). De "love obsessional categorie" representeert 30 % van de daders (Meloy, 1999).

Erotomania categorie

De stalker uit deze categorie vertoont enkele gelijkenissen met de "love obsessional stalkers". Ze hebben evenmin een intieme relatie met het slachtoffer gehad. De erotomane stalker heeft het waanidee dat het slachtoffer verliefd is op hem/haar. Deze categorie stalkers bestaat vooral uit vrouwen. De slachtoffers zijn vaak oudere mannen met hoge socio-economische status. Deze belagers zijn vaak niet in staat om intieme relaties met anderen op te bouwen. Ze voelen zich onvolmaakt zonder een geliefde. Om deze reden vluchten ze weg in een illusionaire wereld want zelfs "een ingebeelde liefde is beter dan helemaal geen liefde" (Orion, 1997). Hoewel deze stalkers zeer dwangmatig zijn in het nastreven van contact, zullen ze hun slachtoffer zelden fysische schade berokkenen (Meloy, 1998). Deze categorie representeert 10% van de stalkers (Meloy, 1999). Zona e.a. hebben nadien nog een vierde categorie toegevoegd met name "False Victimization Syndrome". Dit syndroom betekent dat sommige mensen zichzelf voordoen als een stalkingslachtoffer, maar in werkelijkheid niet gestalkt worden. Meloy (1999) noteerde dat dit syndroom 2 % vertegenwoordigt.

1.1.3.3. Stalkers en hechting

Verschillende onderzoeken tonen aan dat stalkers een hele reeks onsuccesvolle relaties achter de rug hebben (Harmon e.a., 1995; Kienlen e.a., 1997; Meloy, 1996; Meloy & Gothard, 1995; Zona e.a., 1993). Het niet ervaren van stabiele relaties en het uitvoeren van stalkinggedrag, wijst volgens Meloy (1992, 1996) op het feit dat er een hechtingsproblematiek aanwezig is. Ook Kienlen e.a. (1997) vonden dat er bij de meeste stalkers hechtingsstoornissen in de kindertijd aanwezig waren. Verstoringen in de vroege hechtingsrelaties zouden leiden tot onstabiele volwassen relaties en mogelijk tot stalkinggedrag (Hall, 1998).

1.1.3.4. Gedrag patronen van stalkers

Stalking houdt een reeks van gedragingen in die vaak aanhoudend zijn en die steeds ernstiger kunnen worden (Abrahams & Robinson, 1998). Gedragingen van stalkers kunnen sterk variëren (Hall, 1998). De meesten gebruiken vaak tegelijkertijd verschillende vormen van terreur waardoor de impact ervan op de slachtoffers nog sterker wordt. De Nederlandse Stichting Anti Stalking bundelt de diverse gedragingen samen in zes categorieën met name geweld, bedreigingen, controleren, laster, ongewenste bestellingen/post en telefoonterreur. De Belgische stichting Anti Stalking vermeldt tevens nog een aantal andere gedragingen zoals allerhande beschadigingen van bezittingen; eieren of uitwerpselen tegen de voorgevel aangooien, stenen of verfbommen door het raam naar binnen werpen, het huis binnendringen en de inboedel vernielen, de woning in brand steken, het sabboteren van een voertuig, diefstal enz. Deze stalkinggedragingen kwamen overeen met studies van Meloy & Gothard (1995); Hammell, Hoyt & Lipson (1995); Pathé & Mullen (1997) en Hall (1998).

1. Geweld

Onder geweld wordt verbaal, fysiek en psychisch geweld verstaan. Met verbaal geweld wordt aangeduid dat de stalker zich op een agressieve wijze uitdrukt door te roepen, te beledigen, te argumenteren, kwetsend taalgebruik te uiten, enz. Dit kan zowel telefonisch als face-to-face. Fysiek geweld wijst op lichamelijke en seksuele mishandeling zoals opzettelijke aanrakingen, aanrandingen, moord en verkrachting. Onder psychisch geweld of geestelijke mishandeling wordt manipulatie, chantage, intimidatie en vernedering door de stalker verstaan. Uit de studie van Mullen & Pathé (1997) bleek dat slachtoffers die een ex-partnerrelatie met hun stalker hebben gehad, meer te maken kregen met gewelddadige handelingen van de stalker.

2. Bedreigingen van de persoon, van familie en vrienden

Vele slachtoffers worden bedreigd door de stalker en ontvangen dreigbrieven die zowel aan het slachtoffer als aan de omgeving gericht kunnen zijn. Uit een studie van Dietz, Matthews, Duyne, e.a. (1991) blijkt dat het ontvangen van dreigbrieven zeer stress inducerend zijn.

3. Controleren

Sommige stalkers achtervolgen hun slachtoffers buitenshuis en verschijnen op verscheidene plaatsen waar het slachtoffer zich bevindt, zowel in binnen- als in buitenland. De belager spookt vaak rond de woning van het slachtoffer, bespiedt het slachtoffer, doorzoekt de vuilnis, schakelt derden in om slachtoffers, die op een onderduikadres verblijven, op te sporen. Uit het onderzoek van Mullen & Pathé (1997) bleek dat stalkingslachtoffers die achtervolgd werden door hun stalker, meer posttraumatische stresssymptomen vertoonden.

4. Laster

Het komt voor dat er pertinente leugens over het slachtoffer verspreid worden bij derden via telefoontjes, brieven en pamfletten die in de buurt worden opgehangen. Sommige stalkers proberen hun slachtoffer financieel aan de grond te krijgen. Andere stalkers onderzoeken de buurt om belastend materiaal tegen het slachtoffer te verzamelen en dit door te geven aan bepaalde diensten en instanties. Een slachtoffer wordt gevangen in een psychedelisch web van leugens waarbij de dader vooral projectie hanteert en dat maakt dat de geloofwaardigheid van het slachtoffer in het gedrang komt. (SAS, 1999).

5. Telefoonterreur

De meeste stalkingslachtoffers krijgen te maken met telefoonterreur. Ze worden voortdurend, vooral 's nachts, opgebeld door hun stalker. Soms wordt er niets gezegd en wordt de verbinding na een tijdje verbroken of er worden onaangename dingen gezegd. Andere stalkers hijgen de hele tijd of laten achtergrondgeluiden horen. Na verloop van tijd ontwikkelen vele slachtoffers een angst voor de telefoon.

6. Ongewenste bestellingen/Post

Stalkingslachtoffers ontvangen zowel onheilspellende post als liefdesbrieven. Er worden cadeautjes en/of bloemen thuis bezorgd, evenals niet-gedane bestellingen en niet-bestelde taxi's. Sommige slachtoffers worden geconfronteerd met de plaatsing van valse berichten over zichzelf. Er kunnen ook grafkransen bezorgd worden.

Het verschil tussen stalking en andere vormen van terreur is de dreiging die ervan uitgaat. Stalking is zeer bedreigend omdat hier de misdadiger, via zijn informatie- en controledrang, heel veel zaken van zijn slachtoffer weet, diens zwakke plekken kent en dan ook misbruikt. Dit is vooral het geval wanneer de stalker een intieme relatie met het slachtoffer heeft gehad (SAS, 1999).

1.2. DE BETEKENIS VAN HET SLACHTOFFERSCHAP

Slachtoffers en de zorg voor slachtoffers komen de laatste jaren steeds meer op de voorgrond. Beleidsinitiatieven zijn zich de laatste decennia meer gaan richten op het wegwerken van de gevolgen van criminaliteit, de verbetering van de positie van slachtoffers en de voorkoming van criminaliteit en slachtofferschap (Soetenhorst-De Savornin Lohman, 1989). De betekenis van het slachtofferschap varieert naar tijd en plaats en van mens tot mens, al naar gelang iemands inzichten, emoties en concrete ervaring (Soetenhorst-De Savornin Lohman, 1989). Bruggeman e.a. (1997) verstaan onder de term "slachtoffer" elke fysieke of morele persoon, aan wie directe of indirecte, materiële en/of immateriële schade is toegebracht naar aanleiding van een strafbaar feit. Uit de geschiedenis blijkt dat elke tijd zijn eigen misdaad heeft (Soetenhorst-De Savornin Lohman, 1989). Op deze manier wordt stalking in Amerika vooral erkend als het 'delict of the nineties' (Wallace & Silverman, 1996). Ook de positie van het slachtoffer in de samenleving en in het justitieel apparaat evolueert voortdurend. Hierbij aansluitend kan de vraag gesteld worden waarom bepaalde personen gemakkelijker als slachtoffer worden erkend dan anderen (Cuyvers, 1988). Stalkingslachtoffers worden in onze maatschappij niet altijd erkend. Hun bizarre verhalen worden vaak niet serieus genomen of niet geloofd door hun omgeving, of door instanties (Hall 1998; SAS, 1999).

Wie zijn de slachtoffers van stalking? Wat maken ze allemaal mee? Jammer genoeg is er een tendens om stalking sensationeel te benaderen in plaats van naar algemene karakteristieken van stalking te kijken. Belangrijke aspecten van stalking krijgen geen aandacht zoals bijvoorbeeld de gevolgen van de stalking voor ieder individu afzonderlijk. Studies zijn zich de laatste jaren beginnen te richten op stalkers (Zona et al, 1993; Mullen & Pathé, 1994a,b; Harmon et al, 1995; Meloy & Gothard, 1995; Meloy, 1997, in press). Er is namelijk een tendens geweest

waarbij onderzoekers zich gericht hebben op de gevaren van het stalkinggedrag, maar er is weinig systematisch onderzoek verricht naar de slachtoffers van stalking (Pathé & Mullen, 1997).

Er bestaat een algemene misopvatting over stalkingslachtoffers. Het meest populaire imago van een stalkingslachtoffer is dat van een beroemdheid die belaagd wordt door een geobsedeerde fan of dat van een vrouw die een eind heeft gemaakt aan een gewelddadige relatie en nu door haar ex-echtgenoot of ex-partner gestalkt wordt. Terwijl dit de realiteit is voor sommige stalkingslachtoffers, liggen de meeste gevallen tussen deze twee extremen (Meloy, 1996a; Romans, Hays, & White, 1996; Emerson, Ferris & Gardner, 1998).

Stalking is een vorm van *herhaald slachtofferschap* dat kan omschreven worden als het meer dan eenmaal door delicten getroffen worden van een persoon, object of plaats gedurende een bepaalde periode (Hakkert, Oppenhuis, 1996). In het onderzoek van Mullen en Pathé (1997) vonden alle slachtoffers dat hun stalkingervaring een ernstige impact had op hun psychologisch, interpersoonlijk en beroepsmatig functioneren.

1.2.1. Demografische kenmerken van stalkingslachtoffers

De meeste slachtoffers van stalking zijn van de andere sekse dan hun belager. Toch zijn er gerapporteerde gevallen van homoseksuele belaging, maar dit komt veel minder frequent voor (Harmon e.a., 1995; Meloy, 1992; Zona e.a., 1993). De leeftijd van stalkingslachtoffers varieert in elk onderzoek. In het onderzoek van Hall (1998) bijvoorbeeld varieert de leeftijd van de slachtoffers tussen 16 en 70 jaar. Uit een Australisch onderzoek van Pathé en Mullen (1997) blijkt dat 44 % van de mensen die gestalkt worden tussen de 30 en de 40 jaar zijn. Volgens Meloy (1996) is de gemiddelde leeftijd van stalkingslachtoffers hoger in vergelijking met slachtoffers van andere misdaden. Meloy (1996) stelde vast dat slachtoffers van stalking uit alle lagen van de bevolking komen. Iedereen kan het slachtoffer worden van een obsessieve stalker. Het is dus onmogelijk om stalkingslachtoffers onder een gemeenschappelijke noemer te plaatsen (Royakkers & Sarlemijn, 1998).

1.2.2. De gevolgen voor slachtoffers van stalking

De gevolgen voor slachtoffers van geweldsmisdrijven zijn vaak aanzienlijk. Slachtoffers blijken soms kenmerken te vertonen van iemand die in een crisissituatie verkeert (Bard en Sangrey, 1979; Alpert en Schechter, 1979). Verschillende studies zijn het erover eens dat een groot aantal mensen psychisch aangegrepen is door de victimisatie en dat er een deterioratie is van hun mentale gezondheid (Resnick e.a., 1993, Sorenson en Golding, 1990). De ervaring van een ernstig misdrijf is voor veel slachtoffers dan ook vrij ingrijpend. De wereld en de toekomst schijnen plots veel onveiliger. Ze leven namelijk met de angst dat ze ooit nog eens slachtoffer zullen worden (Cuyvers, 1988). Voor stalkingslachtoffers is deze angst reëel. Wallace & Silverman (1996) stellen dat de emotionele gevolgen voor slachtoffers van stalking hard en langdurig zijn.

Hoewel voor de meeste slachtoffers de ervaring van een misdaad stressvol is, varieert de graad van het betrokken leed aanzienlijk van persoon tot persoon. Dit heeft onder meer te maken met de ernst van de misdaad op zich, maar ook met verschillende andere belangrijke variabelen die in het volgende aandachtspunt (1.3.) zullen besproken worden (Ainsworth, 2000). Er bestaat dan ook een grote diversiteit van belevingen en verwerkingen bij slachtoffers in het algemeen (Cuyvers, 1988). We willen onderzoeken of deze bevindingen ook gelden voor slachtoffers van stalking.

1.2.2.1. Psychosociale gevolgen

Finn en Lee (1987) vonden dat psychische stress het belangrijkste gevolg is van slachtofferschap. Deze auteurs stelden vast dat slachtoffer worden vaak gepaard gaat met gevoelens van angst, woede, schaamte, schuld, hulpeloosheid, en depressie. Dit kan stress induceren en op lange termijn psychologische dysfuncties veroorzaken. Symptomen zoals slapeloosheid, concentratiemoeilijkheden, en angst om alleen thuis te zijn, kunnen nog lang voorkomen. Ook Smale (1978) gaf aan dat misdrijven psychosomatische schade bij de slachtoffers veroorzaken; ze leiden tot angst voor herhaling en voor wraakacties van de dader, ze verhogen het onveiligheidsgevoel, het wantrouwen in anderen neemt aanzienlijk toe en ze brengen een gevoel van medeplichtigheid teweeg. Smale (1978) wijst erop dat deze gevolgen niet altijd optreden. Belangrijk is het soort misdrijf waarvan men slachtoffer wordt. Daarnaast zijn er nog andere kenmerken waarvan sommige meer te maken hebben met het misdrijf en andere meer met het slachtoffer, die op de aard en de omvang van psychosociale gevolgen van invloed zijn (Smale, 1978). Victimisatie wordt niet langer beschouwd als het gevolg van persoonlijke kenmerken, maar als de resultante van een complex samenspel van verschillende factoren (Cuyvers, 1988). In volgend aandachtspunt (1.3.) worden de belangrijkste factoren besproken.

De veelheid en intensiteit van nare ervaringen van de stalking, maken het zeer moeilijk om nog een normaal leven te leiden, zowel voor het slachtoffer, als voor diens gezinsleden. Door de voortdurende confrontatie met de ondermijnende activiteiten van de stalker, komt het slachtoffer met haar/zijn gezin, na verloop van tijd, in een steeds groter isolement terecht. Enerzijds omdat velen uiteindelijk door onbegrip, ongeloof, of angst, niets meer met het slachtoffer te maken willen hebben, en anderzijds omdat het slachtoffer behoefte heeft aan veiligheid en op die manier kiest voor isolement binnen de vier muren van z'n huis (Hall, 1998; SAS, 1999).

Uit het onderzoek van Pathé en Mullen (1997) bleek dat de meeste stalkingslachtoffers onderhevig waren aan indringende herbelevingen, flash-backs, nachtmerries, eetstoornissen, depressieve stemmingsstoornissen en suïcidale gedachten. Hall (1998) stelde vast dat slachtoffers van stalking significant meer agressief, paranoïd en angstig zijn geworden. Vooral de vrouwelijke slachtoffers bleken behoedzaam in de omgang met anderen te zijn geworden. Deze auteur geeft aan dat 83 % van de stalkingslachtoffers uit zijn studie persoonlijkheidsveranderingen rapporteerden, als gevolg van de stalking.

Stalkingslachtoffers zijn genooddaakt om steeds alert te zijn. Door voortdurende confrontatie met geweld en pesterijen, wordt alle beschikbare energie gestoken in het voorspellen van de

volgende handeling van de dader. Evenzeer geldt dit voor secundaire victimisatie¹. Wanneer een slachtoffer alle energie steekt in onderhandelingen met (onwillige) functionarissen en instanties die hem niet willen of kunnen helpen, betekent dat voor de betrokkene dat hij of zij niet aan de eigen verwerking toe komt (Soetenhorst-De Savornin Lohman, 1989).

1.2.2.2. Posttraumatische stressstoornis (PTSD)

1.2.2.2.1. Definitie

Reber (1998) definieert een posttraumatische stressstoornis als een angststoornis, ontstaan als gevolg van de beleving van een schokkende gebeurtenis (traumatische gebeurtenis) zoals een natuurramp, ongeval, of aanranding. Onder een schokkende gebeurtenis (critical incident) verstaan Mitchell en Everly (1993) een plotse en overwachte gebeurtenis, die een gevoel van machteloosheid, ontredde en/of boosheid opwekt en daarenboven gepaard gaat met hevige emoties en/of intense angstgevoelens. Mogelijke symptomen zijn herbeleving in dromen en gedachten, een gevoel van verdoving, verminderde betrokkenheid bij de omgeving, schuldgevoelens over het nog in leven zijn, slaapstoornissen, en overmatige schrikreacties (Reber, 1998).

1.2.2.2.2. Posttraumatische stressstoornis en de *Diagnostic and Statistical Manual (DSM)*

Bij een dergelijke schokkende gebeurtenis kan een posttraumatische stressstoornis (ook de Posttraumatic Stress Disorder; PTSD genoemd) ontstaan. In de psychopathologie wordt de Posttraumatic Stress Disorder omschreven als een toestand waarin herbelevingssymptomen en vermijdings/ontkenningssymptomen in verband met het traumatische gebeuren, het dagelijkse leven van de getroffene overheersen en hierop een zeer nefaste invloed hebben (De Soir, 1997). Deze posttraumatische stressstoornis is slechts recentelijk geaccepteerd als een aparte diagnose (De Soir, 1997). In 1980 kreeg de stoornis een plaats in de DSM-III (APA, 1980) en in 1987 werd dit herzien (APA, 1987). De DSM IV (1994) definieert PTSD als de ontwikkeling van karakteristieke symptomen door de beleving van een psychisch stressvolle gebeurtenis die verder gaat dan de gebruikelijke menselijke ervaring. Het slachtoffer ervaart intense angstgevoelens en hulpeloosheid. De symptomen kunnen flash-backs zijn, waarbij het slachtoffer de gebeurtenis herbeleefd, het vermijden van stimuli die geassocieerd zijn met het trauma en algemene gevoelens van verdoving. Subjectief bepaalde variabelen spelen een enorm grote rol in de verwerking van deze posttraumatische stress. Het opnemen van dergelijke variabelen in de DSM-III-R-criteria is dan ook noodzakelijk, doch niet eenvoudig. Kilpatrick en zijn medewerkers (1989) toonden aan dat de ernst van PTSD na een gewelddelict verband houdt met de subjectieve perceptie van het gebeuren als levensbedreigend. Meerdere studies toonden aan dat vele slachtoffers van misdaden onderhevig waren aan PTSD (Burgess, Holmstrom, 1974).

¹ Secundaire victimisering slaat op het feit dat slachtoffers soms nog een tweede maal slachtoffer worden van slopende, langdurige, bureaucratische en dure rechterlijke procedures. Deze term verwijst ook naar de negatieve sociale reacties die kunnen volgen als reactie op primaire victimisatie (slachtoffer worden van een misdrijf) (Cuyvers, 1988).

Op basis van relatief beperkte omschrijvingen van overlevers van traumatische ervaringen, is men gekomen tot een algemeen aangenomen diagnose voor PTSD. Herman (1992) noteerde: "Deze formulering gaat voorbij aan de veranderlijke gevolgen van een *langdurig herhaald trauma*". Het slachtoffer van stalking is onderworpen aan een systematisch en terugkerend psychisch trauma en vaak aan een situatie waarbij hij zichzelf als ondergeschikt ervaart aan de dwingende controle van de stalker. Hierin onderscheidt het stalking trauma zich van een ander trauma: het verwerkingsproces kan niet beginnen omdat het trauma steeds terugkeert. Het slachtoffer heeft dus nooit de zekerheid dat het echt voorbij is (Pathé & Mullen, 1997). De macht van de stalker veroorzaakt angst, neemt het vertrouwen weg en uiteindelijk isoleert het slachtoffer zich van zijn naaste omgeving. Het slachtoffer herbeleeft bepaalde stalking gebeurtenissen, specifieke gedragingen worden vermeden en het voortdurend in een staat van lichamelijke opwinding die zich uit in slaapproblemen, irritatie, concentratiestoornissen, angstaanvallen, paranoïd gedrag, verhoogd alcoholgebruik en woedeuitbarstingen (Wallace & Silverman, 1996).

Uit het onderzoek van Mullen en Pathé (1997) bleek dat de meeste stalkingslachtoffers symptomen vertoonden, die beantwoordden aan de criteria van de DSM-IV voor posttraumatische stressstoornis. Wanneer een slachtoffer van stalking lijdt aan PTSD dan zullen de symptomen na verloop van tijd (wanneer de stalking beëindigd wordt) niet helemaal verdwijnen, maar zal er eerder een reductie van de veelheid en intensiteit van de klachten plaatsvinden (Matsakis, 1992). Silverman (1996) citeerde: "*You always see the face in the window, or feel the shadow behind you even if it's not there*".

1.2.2.3. Depressieve stemmingsstoornis

Er is sprake van een depressieve stemming bij een persoon wanneer er een abnormale somberheid bestaat. Het wordt voor iemand zeer moeilijk om nog ergens van te genieten (Van Den Hoofdakker, Albersnagel & De Cuyper, 1994). Er bestaan meerdere factoren – biologische, psychologische, sociale en omgevingsfactoren – die verantwoordelijk kunnen zijn voor de ontwikkeling van een stemmingsstoornis (Cui & Vaillant, 1996). De classificatie volgens de etiologie onderscheidt een depressie *als reactie* op een ingrijpende gebeurtenis uit de omgeving (exogene depressie) en een depressie die niet geassocieerd is met een externe factor, maar meer te maken heeft met biologische factoren (endogene depressie). Uit het onderzoek van Pathé & Mullen (1997) bleek dat de meeste stalkingslachtoffers onderhevig waren aan depressieve stemmingsstoornissen. We gaan er vanuit dat er bij de meeste slachtoffers sprake is van een reactieve depressie waarbij het stalkinggedrag de ingrijpende gebeurtenis is. Het gaat hier om een tijdelijke verstoring van de interactie tussen persoon en omgeving, die tot uitdrukking komt op diverse niveaus van functioneren: emotioneel, cognitief, gedragsmatig, lichamelijk en sociaal (Van Den Hoofdakker, Albersnagel & De Cuyper, 1994).

1.2.2.4. Angststoornis

Een angststoornis wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van intense angst en door vermijdingsgedrag (Frude, 1998). Er is sprake van 'paniek' indien de angst intens is en

wanneer lichamelijke symptomen binnen te tien minuten een hoogtepunt bereiken. Een centraal kenmerk bij mensen met een paniekaanval, is de angst dood te gaan. Het optreden van paniekaanvallen wil nog niet zeggen dat de betrokkene lijdt aan een paniekstoornis. Hiervan is pas sprake wanneer de aanvallen onvoorspeld zijn en niet gebonden zijn aan een situatie (Emmelkamp, Hoogduin & Van Den Hout, 1994). Paniekaanvallen kunnen al dan niet samengaan met agorafobie. Agorafobie is de angst voor zich te begeven in publieke situaties, waaruit het moeilijk kan zijn om te ontsnappen. Het gevolg hiervan is dat een persoon dergelijke situaties gaat vermijden waardoor deze zich isoleert van zijn omgeving (Nevid, Rathus & Rubenstein, 1998). Uit de studie van Thorpe & Burns (1983) blijkt dat heel wat personen agorafobie ontwikkelen na een ingrijpende gebeurtenis. In het onderzoek van Mullen & Pathé (1997) had 85 % van de stalkingslachtoffers last van angst, paniekaanvallen en agorafobie.

1.2.2.5. Eetstoornis

Uit de studie van Mullen & Pathé (1997) blijkt dat 48 % van de slachtoffers van stalking een eetstoornis ontwikkelde. Bij 45 % van de slachtoffers konden gewichtsschommelingen vastgesteld worden. Eetstoornissen zijn stoornissen waarbij abnormaal eetgedrag een centrale plaats heeft in de symptomatologie. De belangrijkste eetstoornissen zijn anorexia nervosa en boulimia nervosa, respectievelijk magerzucht en vraatzucht (Vandereycken, 1994).

1.2.2.6. Slaapstoornis

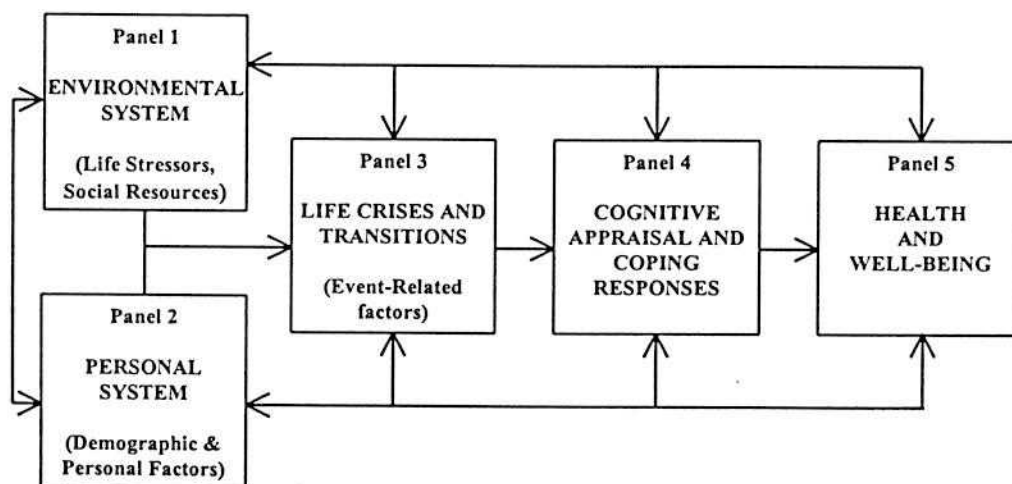
Slachtoffers van stalking kunnen last hebben van chronische slaapstoornissen (Mullen & Pathé, 1997). Bij slaapstoornissen bedoelt men hoofdzakelijk het onvermogen genoeg of goed te slapen (de insomnie) of over het onvermogen genoeg of goed wakker te blijven (de hypersomnie). Deze stoornissen kunnen gepaard gaan met emotioneel belastende levensgebeurtenissen (De Roeck, Van Den Hoofdakker, 1994).

Wij willen de gevolgen van de stalkingervaring bij slachtoffers in Vlaanderen onderzoeken.

1.3. HET THEORETISCH MODEL "GENERAL CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE COPING PROCESS"

Het model van Moos en Schaefer "General Conceptual Framework of the Coping Process", (1993) bestaat uit vier factoren die een invloed hebben op de gezondheid en het welbevinden van een individu. Dit model integreert de dispositionele en de contextuele benadering in de beschrijving van het *coping process* bij een persoon. De dispositionele benadering beschrijft de omgang van iemand met problemen en gebeurtenissen als een stabiel kenmerk van de persoonlijkheid. De contextuele benadering relateert de copingstijl van een persoon zowel aan de aard van de stressvolle gebeurtenis als aan veranderingen van copingsstrategieën van een persoon gedurende een stressvolle periode. Het model bevat dus een combinatie van langdurige persoonlijke factoren (de dispositionele benadering) en veranderlijke situationele factoren (de contextuele benadering) in de beschrijving van het copingsproces van een persoon. Er worden in het model vier factoren aangegeven die een invloed hebben op de gezondheid en het welbevinden van een individu :

1. de omgeving (levensstressoren en sociaal netwerk)
2. persoonlijke factoren (demografische en persoonlijke factoren)
3. levenscrisissen en transities (event-related factors)
4. de cognitieve appraisal en de copingstijl

Figuur 1.1 A General Conceptual Framework of the Coping process (Moos & Schaefer, 1993)

Deze vier factoren kunnen allen een rechtstreekse of onrechtstreekse invloed uitoefenen op de gezondheid van een persoon. Anderzijds zijn het ook de relaties tussen de verschillende factoren onderling die de gezondheidstoestand van iemand kunnen bepalen. Dit model geeft dus een circulaire verklaring voor de gezondheid en het welbevinden van een persoon.

We nemen dit theoretisch model als referentiekader om de verschillen in psychische en/of lichamelijke klachten bij stalkingslachtoffers na te gaan. Omdat de factoren in het model van

Moos & Schaefer relatief beperkt uitgewerkt zijn, hebben we aan de hand van geraadpleegde literatuur bijkomende psychologische variabelen verzameld voor elke factor. Aangezien we willen weten op welke gebieden stalkingslachtoffers van elkaar verschillen, brengen de vragenlijsten zowel de omgeving, persoonlijke factoren, levenscrisissen en transitie (de stalkingervaring), de appraisal en de individuele copingstijl, in kaart. Deze factoren zullen nu afzonderlijk besproken worden. Het is dus de bedoeling om vanuit dit model onrechtstreekse en directe hypothesen af te leiden voor de psychische en/of lichamelijke klachten die stalkingslachtoffers ervaren. De relaties tussen de factoren onderling zullen we niet nader bespreken en we zullen er bijgevolg ook geen hypothesen over stellen.

1.3.1. Omgeving

Deze eerste factor wordt gekenmerkt door *stresserende gebeurtenissen* en door de *sociale steun* die al dan niet voor een persoon ter beschikking staat. Baum (1990) definieert stress als een negatieve emotionele ervaring die gepaard gaat met biochemische, fysiologische, cognitieve en gedragsmatige veranderingen die een invloed hebben op de gezondheid van een individu. Volgende gebeurtenissen worden door Holmes en Rahe (1967) als meest stressvol ervaren: werkloosheid, ruzie met een persoon uit de omgeving, breuk met een partner, problemen met de kinderen, dood van een persoon uit de omgeving, verhuis, verandering van werk, ernstige ziekte, pensioen, geldzorgen, nieuwe partner, geboorte van een kind enz. Deze opsomming bevat zowel aangename als onaangename gebeurtenissen omdat beiden aanpassing aan nieuwe situaties vereisen en dan ook beiden stress met zich meebrengen (Stroebe, 1995). Deze levensstressoren zijn ook opgenomen in onze vragenlijst (zie methode). Verschillende auteurs (Lakey & Heller, 1985; Watson & Pennebaker, 1989) zijn het erover eens dat het cumulatieve effect van verschillende levensstressoren kan gerelateerd worden aan psychische en fysische gezondheidsproblemen.

Met sociale steun wordt het functionele aspect van relaties bedoeld, zoals praktische, instrumentele hulp (bv. advies) en emotionele steun (bv. luisteren) (Stroebe, 1995). Er bestaat evidentie over het feit dat de aanwezigheid van sociale steun geassocieerd is met een reductie van mentale en fysische ziekten (Cohen & Wills, 1985; House e.a., 1988; Karel, 1997).

1.3.2. Persoonlijke factoren

Onder persoonlijkheid worden door Moos & Schaefer (1993) zowel *demografische variabelen als persoonlijke factoren* gecategoriseerd. Persoonlijkheid wordt het vaakst gedefinieerd aan de hand van zogenaamde "traits" of karaktertrekken. Deze laatste worden door Costa en McCrae (1992) beschreven als relatief stabiele interne factoren die iemands gedrag consistent maken over situaties heen en verschillend zijn van het gedrag van anderen in vergelijkbare situaties. Een belangrijk model voor het beschrijven van de persoonlijkheid is het Vijf-Factoren-Model. Dit model geeft vijf trekken weer die worden gehanteerd om tot een beschrijving van de persoonlijkheid te komen met name Neuroticisme, Extraversie, Openheid, Altruïsme en Conscientieusheid (Bouchard, 1994). Seligman & Peterson (1983) stellen dat persoonlijke factoren wel degelijk een rol spelen in het welbevinden van een persoon. Waarom gaan sommige slachtoffers zich na een misdrijf hulpeloos voelen en anderen niet? Waarom vertonen

sommige slachtoffers apathie en onaangepast gedrag en anderen niet? Deze auteurs geven aan dat bepaalde slachtoffers omwille van hun persoonlijkheid eerder kwetsbaar zijn. Eysenck (1970) stelt dat er verschillende persoonlijkheidsdimensies bestaan die gerelateerd zijn aan de manier waarop slachtoffers van misdaden reageren. Volgens deze auteur is de persoonlijkheidstrekk neuroticisme een maatstaf voor het psychisch welbevinden van een persoon. Ainsworth (2000) geeft aan dat mensen met een lage score op de persoonlijkheidstrekk neuroticisme, eerder stabiele personen zijn. Deze auteur zegt dat mensen met een lage score op de persoonlijkheidstrekk neuroticisme, minder aangegrepen worden wanneer ze het slachtoffer worden van een misdaad.

In hoeverre de persoonlijkheid veranderbaar is, is moeilijk te bepalen. Uitgaande van vroegere tweelingstudies kwam men tot een 50-50 verhouding in verklaarde variantie door genetische en omgevingsfactoren, maar hierover bestaan geen eensluitende conclusies (Bouchard, 1994). Demografische variabelen beschrijven geslacht, leeftijd, opleiding, woonplaats, beroep, burgerlijke stand, aantal kinderen, oorspronkelijke nationaliteit en inkomen. We zullen in ons onderzoek alleen de demografische variabele 'geslacht' gebruiken om hypothesen over stalkingslachtoffers te stellen. Uit de literatuur blijkt dat vrouwen in het algemeen sneller lichamelijke en psychische klachten ontwikkelen dan mannen (Verbrugge, 1985).

1.3.3. Levenscrisissen en Transitie (Event-Related Factors)

Life events zijn veranderingen in de dagelijkse gang van zaken, die op een of andere manier van betekenis zijn voor iemands bestaan. Significante gebeurtenissen kunnen zowel het fysisch en psychisch welbevinden van een persoon aangrijpen (Ainsworth, 2000). Dohrenwend & Dohrenwend (1974) hebben de relatie tussen gebeurtenissen en gezondheidsklachten verduidelijkt door verschillende aspecten van een gebeurtenis in een aantal dimensies onder te verdelen: de duur, de frequentie, de aard van de ingrijpende gebeurtenis, de "relatie" met de uitlokkende factor, de mate van voorspelbaarheid, de mate van oncontroleerbaarheid, de mate van aanpassing die vereist is en de mate van onwenselijkheid. De stalkingervaring beschouwen we hier als een ingrijpende gebeurtenis.

1.3.4. Cognitieve Appraisal en individuele Copingstijl

De interpretatie van en de reactie op moeilijke omstandigheden worden door Lazarus e.a (1966, 1980) als twee afzonderlijke processen beschreven : *appraisal en coping*.

Appraisal is het cognitieve proces op grond waarvan een situatie wordt geïnterpreteerd en geëvalueerd. Een bepaalde situatie kan voor iemand irrelevant blijken, maar kan ook als stressvol worden geïnterpreteerd. Men beoordeelt de situatie dan als schadelijk, bedreigend of als een uitdaging. De mens schat dus automatisch en onmiddellijk de situatie in op de relevantie voor hemzelf (Cuyvers, 1988). Deze interpretatie gaat gewoonlijk gepaard met allerlei fysiologische veranderingen, waardoor een verstoring van het biofysiologisch evenwicht kan optreden. In die interpretatieprocessen kunnen zowel cognitieve als emotionele factoren op elkaar inwerken. Mensen hebben nood aan betekenis, aan een wereld die begrijpelijk en ordelijk is. Zingeving is dus een belangrijke taak voor de persoon die geconfronteerd werd met een negatieve gebeurtenis (Janoff-Bulman & Frieze, 1983, Janoff-

Bulman, 1992). De interpretatie van een gebeurtenis hangt in eerste instantie af van de betrokkene en is niet zonder meer af te leiden uit de 'feitelijke' gegevens. Uit onderzoek (o.a. Ursin, 1978) is gebleken dat er op dit punt grote verschillen bestaan tussen mensen.

Seligman (1975) gaat er vanuit dat de attributie van een negatieve ervaring, bepalend is voor de beleving ervan, voor de duur van de negatieve gevoelens en voor de reacties. Het maakt een heel verschil uit of een slachtoffer de oorzaken bij zichzelf legt (interne attributie), dan wel de omgeving verantwoordelijk stelt (externe attributie). Ainsworth (2000) beweert dat een persoon die gelooft dat hij of zij weinig controle heeft over bepaalde gebeurtenissen in het leven (een persoon die hoog scoort op externe locus), het ervaren van een (ingrijpende) gebeurtenis eerder zal beschouwen als 'een situatie die kan gebeuren'. Hoewel de gebeurtenis als iets storend en stresserend wordt ervaren, accepteren ze het feit dat ze niets of weinig konden doen om het te voorkomen.

Coping is de manier waarop iemand zowel gedragsmatig, cognitief als emotioneel op deze aanpassing vereisende omstandigheden reageert. Het is een proces dat uit vele afzonderlijke componenten bestaat en dat voortdurend verandert, afhankelijk van nieuwe informatie en resultaten van vroegere gedragingen (Schreurs, van de Willige, 1993). Ook de manier van omgaan met belastende situaties en gebeurtenissen heeft een invloed op het psychologisch, fysiek en sociaal welbevinden (o.a. Antonovsky, Cohen en Lazarus, 1979).

Het model van Moos en Schaefer (1993) benadrukt de mediërende rol van de cognitieve appraisal en de individuele copingstijl op de gezondheid van een individu bij een ingrijpende gebeurtenis. De gevolgen voor het slachtoffer werken dus door de betekenis, die het slachtoffer aan zijn ervaring geeft, heen (Cuyvers, 1988). Bij het stellen van onze hypothese (betreffende coping en appraisal) zullen wij dan ook deze *mediërende rol* van de cognitieve appraisal en de individuele copingstijl (onrechtstreekse hypothesen) benadrukken.

Uit de literatuur blijkt er consensus te zijn over de rol van sociale steun, persoonlijkheid, appraisal en coping bij verschillende vormen van PTSD. Bij stalking is er nog geen onderzoek verricht naar de rol van deze factoren. We hebben geen enkele evidentie dat dit model iets voor stalking gaat opleveren, maar de factoren die beschreven worden in het "General Conceptual Framework" zijn reeds bij andere vormen van PTSD onderzocht. Omdat uit de literatuur blijkt dat stalking kan leiden tot PTSD, denken we dat dit model hanteerbaar is bij slachtoffers van stalking.

1.3.5. Hypothesen

Uit het voorgaande stellen we ons volgende doelstellingen.

In eerste instantie willen we het stalken in Vlaanderen in kaart brengen. We willen nagaan waarmee stalkingslachtoffers zoal geconfronteerd worden en in welke mate ze met dergelijke stalkinggedragingen te maken krijgen. Verder willen we onderzoeken welke psychische en/of lichamelijke klachten ze ervaren en of deze ernstig zijn in vergelijking met andere populaties. Vervolgens willen we nagaan of het cumulatieve effect van verschillende stalkinggedragingen, meer psychische en/of lichamelijke klachten met zich meebrengen. We gaan er van uit dat dit inderdaad zo zal zijn. Ten tweede nemen we het model van Moos & Schaefer (1993) als referentiepunt om een aantal onrechtstreekse en rechtstreekse hypothesen over verschillen in psychische en/of lichamelijke klachten bij stalkingslachtoffers na te gaan. Tenslotte nemen we een aantal stellingen die in de literatuur over stalkingslachtoffers zijn naar vorgebracht en willen we nagaan of deze voor onze steekproef ook van toepassing zijn.

Bij onze tweede onderzoeksvraag, waarbij we het model van Moos & Schaefer als referentiepunt nemen om een aantal hypothesen te stellen over de psychische en/of lichamelijke klachten bij stalkingslachtoffers, zullen we onze hypothesen opdelen in een aantal subhypothesen. Aangezien het model bij een ingrijpende gebeurtenis de mediërende rol van de psychologische variabelen benadrukt, zullen we eerst een aantal indirecte deelhypothesen stellen:

De relatie tussen het cumulatieve effect van verschillende stalkinggedragingen en de psychische en/of lichamelijke klachten bij stalkingslachtoffers, wordt gemedieerd door het cumulatieve effect van verschillende levensstressoren en beschikbare sociale steun, door persoonlijkheidstrekken, geslacht, de duur van de stalkingervaring, de relatie met de stalker, de voorspelbaarheid en de controleerbaarheid van de stalkinggedragingen en voornamelijk door de appraisal en de individuele copingstijl.

Het model brengt eveneens rechtstreekse verbanden tussen de psychologische variabelen en de gezondheid naar voor. Om onze kanskapitalisatie enigszins te beperken, zullen wij slechts enkele directe hypothesen toetsen.

Onze eerste twee (rechtstreekse) deelhypothesen hebben betrekking op **de omgeving** van het stalkingslachtoffer.

- a) Hoe meer stalkingslachtoffers geconfronteerd worden met *levensstressoren* uit hun omgeving, hoe meer psychische en/of lichamelijke klachten ze zullen ervaren.
- b) Hoe minder *sociale steun* er voor stalkingslachtoffers ter beschikking staat, hoe meer psychische en/of lichamelijke klachten ze zullen ervaren.

Onze volgende hypothesen gaan over **de persoonlijkheid** van de slachtoffers. We gaan er vanuit dat er vijf persoonlijkheidstrekken bestaan met name neuroticisme, extraversie, openheid, altruïsme en conscientieusheid. We stellen alleen hypothesen over de

persoonlijkheidstrekken neuroticisme en extraversie. Enerzijds omdat men in de literatuur vooral de nadruk legt op het belang van deze trekken en anderzijds om onze kanskapitalisatie enigszins te beperken.

c) Hoe hoger de score op de persoonlijkheidstrek Neuroticisme, hoe meer psychische en/of lichamelijke klachten stalkingslachtoffers zullen ervaren.

d) Hoe hoger de score op de persoonlijkheidstrek Extraversie, hoe minder psychische en/of lichamelijke klachten stalkingslachtoffers zullen ervaren.

Volgende hypothese heeft betrekking op de demografische variabele 'geslacht'.

e) Vrouwelijke stalkingslachtoffers zullen meer psychische en/of lichamelijke klachten ervaren dan mannelijke slachtoffers van stalking.

Met onze volgende hypothesen onderzoeken we **de event-related factor** zelf, namelijk de stalkingervaring. We hebben ons reeds de vraag gesteld naar het cumulatieve effect van de verschillende stalkinggedragingen. Verder willen we onderzoeken of de duur van de stalking, de "relatie" met de stalker, de mate van voorspelbaarheid en de mate van controleerbaarheid van de stalkinggedragingen, samenhangt met het aantal psychische en/of lichamelijke klachten.

f) Mensen die langer gestalkt worden, zullen meer psychische en/of lichamelijke klachten vertonen dan mensen die minder lang gestalkt worden.

g) Mensen die een intieme relatie met de stalker hebben gehad, zullen meer psychische en/of lichamelijke klachten ervaren dan slachtoffers die een andere soort relatie met hun stalker hebben.

h) Hoe meer voorspelbaar de handelingen van de stalker zijn, hoe minder psychische en/of lichamelijke klachten stalkingslachtoffers zullen ervaren.

i) Hoe meer controleerbaar de handelingen van de stalker zijn, hoe minder psychische en/of lichamelijke klachten stalkingslachtoffers zullen ervaren.

Vervolgens stellen we een aantal hypothesen die niet zozeer uitgaan van het model.

j) We willen nagaan of de persoonlijkheid van onze proefpersonen verandert door het meemaken van een intrusieve stalkingervaring.

k) Stalkingslachtoffers die achtervolgd worden door hun stalker, zullen meer symptomen voor posttraumatische stressstoornis ervaren

l) Stalkingslachtoffers die een voorgaande relatie met hun stalker hebben gehad, zullen meer te maken krijgen met gewelddadige handelingen van hun stalker dan slachtoffers die een andere soort relatie met hun stalker hebben.